

Damir AGIČIĆ, *Hrvatsko-češki odnosi na prijelazu iz XIX. u XX. stoljeće*, Ibis grafika, Zagreb 2000., 368 str.

Monografija povjesničara, Damira Agičića (rođ. 1963.) docenta na Sveučilištu u Zagrebu, uvodi nas u razdoblje intenzivnije političko-kulturne suradnje Čeha i Hrvata, dvaju naroda u sklopu Austro-Ugarske. Njegovi rezultati plod su ozbiljnoga znanstvenog istraživanja teme o kojoj se već pisalo u hrvatskoj historiografiji, ali nikada na ovako cjelovit način. Autor je već na stranicama ovoga časopisa pisao o hrvatskim studentima u Pragu od 1880-ih godina nadalje gdje je raščlanio njihova socijalna, vjerska i starosna obilježja (usp. *Časopis za suvremenu povijest* br. 1/1995., 137-154 i br. 2/1998., 291-315.).

U uvodnim poglavljima čitatelj dobiva sliku javnosti o dvama narodima. Tu novine zauzimaju glavni izvor obavijesti. Autor se koristio poznatijim češkim tiskom da bi dobio podatke o češkom viđenju Hrvata. Slijedi podroban opis kongresa novinara slavenske samosvijesti koji su se održavali od 1898. do 1912. godine. Zadaća kongresa bila je isticanje slavenske uzajamnosti kao potrebe za suprotstavljanje politici dualizma. Agičić je uočio podijeljenost hrvatskih predstavnika u pogledu ideja slavenstva. Dio je odobravao takvu djelatnost, a dio ju je ignorirao ili osuđivao. Autor je ocjenjujući kongrese zapisao da nisu ostvarili "ništa posebno" i da je u njihovu radu prevladavalo "maglovito slavenstvo" (128).

Među Hrvatima koji su pridonijeli postizanju i održavanju uzajamno dobrih odnosa s Česima na političkim horizontima početkom 20. st. središnji položaj pripada braći Radić (181-221). Pogotovo je važna osoba Stjepana Radića, koji je upravo na prijelazu stoljeća započeo izgrađivati svoju veliku političku karijeru. Naučivši osnove češkog jezika tijekom izdržavanja kazne u petrinjskom zatvoru počeo je pokazivati zanimanje za narod koji je imao važno mjesto u sastavu Habsburške Monarhije. Ubrzo je nastavio dio svog studija u Pragu, uspostavio kontakte s najznačajnijim imenima češke politike, organizirao tečajeve češkog jezika, aktivno stvarao svijest o nužnosti vođenja austroslavizma u kojemu Hrvati i Česi imaju odlučujuću ulogu te konačno upoznao svoju buduću životnu družicu, češku nastavnicu Mariju Dvořák.

Povijest Čeha bila je sastavni dio povijesti Habsburške Monarhije. Radić je bio praktični političar koji je poznavao tu prošlost što mu je omogućilo da puno bolje shvati suvremenost i djelomično predvidi neke buduće političke događaje. U Česima je vidio dinamičan narod koji je trebao imati jedno od ključnih mjesta u predvođenju borbe "austroslavenskog" bloka protiv dualističkog uređenja Monarhije i smirivanju odnosa u srednjoj Europi. Važno je nastojanje braće Radić da upoznaju češku javnost s hrvatskim položajem u Monarhiji, idejama hrvatskoga državnog prava, ali i narodnog jedinstva kao čarobe formule koja je trebala prevladati nacionalne sporove na jugu države. Agičićev pristup nam dopušta da ispitujemo razne političke strategije. Tako i u Radićevu slučaju neizbježno uočavamo razlike koje su toga političkog prvaka dovodile tragom politike slavenofilstva u odlične odnose, ali ubrzo zatim zbog obrane hrvatskoga državnog prava i u sukobe s dojučerašnjim češkim prijateljima. Kad je riječ o Radiću skrenuo bih pozornost na Radićevu češku pokopnicu ispisanu u razdoblju od 1893. do Prvoga svjetskog rata koja pokriva i privatnu sferu života.

Agičić je sredio pisma i napisao regeste pisama čime je nadopunio već opsežan opus objavljene Radićeve korespondencije (291.-330.).

Posebno poglavlje autor je posvetio utjecaju poznatog učenjaka i kako se to obično ističe "tvorca čehoslovačke države" Masaryka pod čijim se utjecajem formirao utjecajni naraštaj mladih Hrvata, tzv. naprednjaka, za koji se smatra da je bio ishodište hrvatskoga modernizma i poticatelj promjene tradicionalnih obilježja hrvatske političke scene. U tom je djelu knjige Agičić objektivno iznio usporedni prikaz. Pokazao je kakvo su stajalište imale relevantnije hrvatske stranke prema tom svjetski poznatom profesoru, posebno u kontekstu Veleizdajničkog procesa, ne ustručavajući se pritom upozoriti i na nepovoljna gledišta prema Masaryku kad je riječ o zastupanju nacionalnih i državnopravnih interesa Hrvata. I sâm autor je zapisao pozivajući se na određene činjenice da je Masarykov "angažman u procesu [Veleizdajničkom] imao negativne posljedice za hrvatski narod" (236.). Slučaj Masaryka primjer je kako su eminentna imena europske inteligencije bila slabo i površno upućena u hrvatska pitanja što je rezultiralo jednostranim odlukama.

Autor je napisao zanimljivu knjigu koja upotpunjuje sliku o suradnji dvaju naroda. U njoj je ponudio ujednačeni prikaz, što je urodilo korisnim historiografskim rezultatom. Tražeći uzroke i posljedice događaja dobio je uvid u bliske odnose između Hrvata i Čeha uoči raspada njihove zajedničke države. U zaključku je kritički napisao da su postojala pogrešna mišljenja koja su dugo vremena bila standardni pogledi pri čemu se osobito osvrnuo na gledište o narodnom jedinstvu Hrvata i Srba. Ova Agičićeva studija podastire obilje novih podataka koja zaslužuju pozornost onog dijela javnosti kojega zanimaju hrvatsko-češki odnosi, ali i dio dinamične povijesti Srednje Europe.

Stjepan Matković

Andrzej PACZKOWSKI, *Pola stoljeća Poljske: 1939-1989.* Profil, Srednja Europa, Zagreb 2001., 511 str.

U ovom iscrpnom djelu autor nas upoznaje s modernom povijesti poljskog naroda u razdoblju od 1. rujna 1939. do 4. lipnja 1989. Oba događaja nisu bila samo dio vlastitoga izoliranog zatvorenog povijesnog trenutka. Prvi je datum poprimio široke razmjere i postao je sastavnini dijelom gotovo svih svjetskih kronologija koje ga navode kao početak najveće sramote u povijesti čovječanstva uopće. Drugi datum gledan izvan konteksta možemo pripisati onome što zovemo nacionalna povijest, iako parlamentarne izbore "malih" naroda često tretiramo na način na koji to zasigurno ne možemo i ne smijemo s događajima koji su se dogodili u 1989. godini. Na prostoru onog dijela Europe koji su činile komunističke države došlo je do domino efekta. Nestao je sustav koji se gotovo pola stoljeća preko svojih ekspanenata pokušavao nametnuti kao najznačajnija društvena vrijednost. Njegovi začetnici vođeni nadnacionalnom unifikacijskom idejom previdjeli su popriličnu ulogu nacionalno baštinenih specifičnosti koje niti izbliza nisu mogle biti zanemarene od velikog broja stanovnika, unatoč intenzivnoj promidžbi koja je imala odgojni karakter temeljen na modifikaciji "narodnih vrijednosti". Dodamo li tomu veliki trud uložen u neuspjele gospo-